

Van de redactie

Monumentenzorg en archeologie in Dordrecht maken turbulente tijden door. Een groot aantal zaken vroeg dit jaar veel van onze aandacht. Om deze reden heeft u langer dan gebruikelijk moeten wachten op dit bulletin. In dit nummer leest u over enkele onderwerpen welke ons de afgelopen tijd hebben beziggehouden.

In de eerste plaats is dat de forse uitbreiding van het aantal monumenten in Dordrecht. Daarnaast vergde de nieuwe subsidieverordening voor restauraties veel energie.

Het zal u waarschijnlijk niet ontgaan zijn dat er een archeologische zoektocht naar het 'hart van de stad' op het Statenplein plaatsvindt. Men is ondertussen in de 13de eeuw aangeland.

De grote hoeveelheid steigers in de stad geeft aan dat restauratie en herstel van historische panden onverdroten door gaat. De restauratie van het belangrijke huis 'De Onbeschaamde' is onlangs afgerond.

Ben interessant complex van oude pakhuizen is ontdekt aan de Kuipershaven. Nu de firma Straatman is vertrokken, zal dit complex worden gerestaureerd en verbouwd tot woningen.

Dordrecht als havenstad kon vroeger niet zonder vele, voor ons anonieme, arbeiders die de handelswaar van de schepen naar de pakhuizen vervoerden. Deze zogenaamde zakkendragers bezaten een gildehuis in de smalle Zakkendragersstraat. Dit huis, Het Sakkertje, wordt uit de anonimiteit gehaald en in de schijnwerpers gezet.

Veel leesplezier gewenst met dit derde nummer van ons bulletin waarvan de vormgeving is gemoderniseerd. Het is in overeenstemming gebracht met de 'huisstijl' van de gemeente Dordrecht.

In dit nummer:

- Van de redactie, pag 1.
- Nog méér monumenten voor Dordrecht, pag 2.
- 'Het Sakkertje', pag 4.
- Graven ... in 't hart van Dordt (1), pag 6.
- Straatman aan de Kuipershaven, pag 8.
- Onbeschaamde restauratie, pag 11.
- Restauratiesubsidies, pag 12.

December 1997

AvE/JH

Straatman aan de Kuipershaven in 1953, zie pag. 8.

Nog meer monumenten voor Dordrecht

De provincie Zuid-Holland heeft een voorlopige aanvullende rijksmonumentenlijst betreffende de jongere bouwkunst (1850-1940) gemaakt voor Dordrecht. In november zijn provinciale medewerkers gestart met het onderzoek naar de objecten en ensembles die op deze lijst staan, om te beoordelen of ze echt in aanmerking komen voor plaatsing op de rijkslijst. De plaatsingen zullen waarschijnlijk pas in 1999 afgerond zijn. De gemeente heeft ondertussen besloten ook verder te gaan met de uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijst.

Uitbreiding rijksmonumentenlijst-monumentselectieproject

Op initiatief van het rijk is in 1987 een start gemaakt met de inventarisatie van jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940. Deze inventarisatie heeft in Zuid-Holland plaatsgevonden in de periode 1988-1993. Het werk is verricht door medewerkers van de provincie. Op basis van deze inventarisatie is, in overleg met de gemeente, een selectie gemaakt van objecten, ensembles en gebieden die in aanmerking komen voor bescherming.

Bij objecten en ensembles gaat het niet alleen om gebouwen, maar ook om bijvoorbeeld bruggen, standbeelden en begraafplaatsen. De voor de selectie gehanteerde criteria hebben betrekking op cultuurhistorische en architectuurhis-

torische waarden, ensemblewaarden, gaafheid en zeldzaamheid, gezien vanuit een landelijk perspectief. De eigenaren en bewoners van de gebouwen en objecten die onderdeel uitmaken van de selectie hebben inmiddels een brief ontvangen met folders over de verdere procedure. In september 1997 had het nadere onderzoek moeten beginnen, maar omdat de provincie nog elders bezig was, is dit pas in november gestart.

Na het veldonderzoek, dat circa zes maanden in beslag zal nemen, en na het maken van de zogenaamde redengevende beschrijvingen, wordt de gemeente om een oordeel verzocht. In dit oordeel moet de gemeente de belangen van de eigenaren meewegen. Deze worden daartoe uitgenodigd om hun me-

ning te geven, vóórdat er een advies wordt uitgebracht door de gemeenteraad. Het voorstel van de gemeente gaat vervolgens naar de provincie, die het advies voor besluitvorming aan de minister voorlegt.

Gezien de tijd die gemoeid is met de procedure is de verwachting dat de daadwerkelijke plaatsingen voor Dordrecht pas in 1999 kunnen plaatsvinden. De eigenaar wordt van de beslissing van de minister schriftelijk op de hoogte gesteld en kan daartegen bezwaar maken.

Beschermd stadsgezicht

In Dordrecht zijn naast objecten en ensembles ook twee gebieden geselecteerd, die in aanmerking komen voor aanwijzing tot beschermd stadsgezicht. Het gaat om het gebied rondom de Rozenhof en het Merwesteijnpark en omstreken. De exacte grenzen van deze gebieden zijn nog niet bepaald. De procedure voor de aanwijzing zal waarschijnlijk aanmerkelijk langer duren dan de procedure voor de aanwijzing van objecten en ensembles.

De Hallincqhof, nu gemeentelijk, straks rijksmonument?

'Het Sakkertje' - Het oudste gildehuis van de Dordtse zakkendragers

Ooit droegen de zakkendragers in Dordrecht letterlijk en figuurlijk bij aan de uitgebreide florierende handelsactiviteiten in Hollands oudste havenstad. Dagelijks werd door deze reuzenkrachten de handelswaar van en naar de schepen en de pakhuizen gesjowwd. De zakkendragers, in Dordrecht ook *mazelaars* geheten, waren verenigd in een eigen gilde.

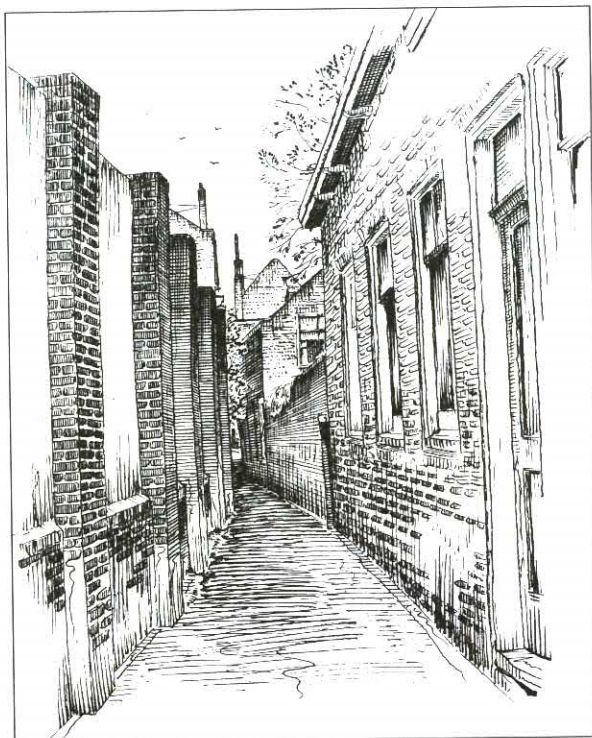
Dit gilde bezat twee gildehuizen. Het ene, gelegen aan de Mazelaarsstraat, is rond 1980 tot woning verbouwd. Het andere, oudste gildehuis dat 'Het Sakkertje' heette, leidt sinds vele jaren een kommerfvol bestaan in het smalste straatje van Dordrecht: de Zakkendragersstraat.

Voor de nietsvermoedende voorbijganger lijkt het een weinig opzienbarende achteraanbouw van het grote huis Voorstraat 164. Maar de aloude functie als gildehuis van de zakkendragers overstijgt de verschijningsvorm volledig en maakt het zeer behoudenswaardig.

Het gilde van de Dordtse zakkendragers

Eeuwenlang zijn in Dordrecht de ladingen van schepen met mankracht gelost en geladen. Er waren wel kranen op de kades, maar klein stukgoed is tot ver in de 20e eeuw door zakkendragers of '*mazelaars*'

De Zakkendragersstraat in 1958 in de richting van de Voorstraat, met in het midden 'Het Sakkertje'.

vanaf de schepen naar de diverse pakhuizen in de stad gesjowwd. Op de oosthoek van de Hoogstraat (Voorstraat) en de Heer Jan Raetstege (Zakkendragersstraat) tegenover de Nieuwbrug stond een kapel gewijd aan St. Martinus, de schutspatroon van de zakkendragers. Achter deze kapel lag hun gildehuis, dat reeds in 1416 wordt genoemd.

De uitgebreide korenhandel in de 17e en 18e eeuw zorgt voor een bloeiperiode voor de Dordtse zakkendragers. De vergaderplaats in het aloude gildehuis in de Zakkendragersstraat was veel te klein geworden, zodat een tweede gildehuis wordt betrokken op het Papenbolwerk nabij de Grote Kerk. De stad wordt in twee wijken verdeeld. Het westelijke deel, het Koreneind, maakt gebruik van het nieuwe gildehuis op het Papenbolwerk (later Mazelaarsstraat). Het oostelijke deel; het Turfeind, maakt gebruik van het oude gildehuis in de Zakkendragersstraat.

Smakken en beramen

Het werk werd volgens een eeuwenoude methode, het zogenaamde 'smakken en beramen', over de gildebroeders verdeeld. Moest een schip worden gelost, dan luidde de commissaris van het gilde de bel die aan de gevel van het gildehuis was bevestigd. De zakkendragers zonder werk kwamen hierop tesaamen in het gildehuis. Ieder gooide op zijn beurt twee dobbelstenen in een kist met een koperen trechter, de smakbak. Het aantal gegooide ogen werd op de trechter aangetekend. Een tweede ronde vond buiten plaats. Wederom werden twee dobbelstenen gegooid en op een leetje genoteerd. Na optelling van beide ronden, kregen de hoogsteplaatsten, overeenkomstig het be-

nodigde aantal dragers, het werk gegend.

Afname en opheffing

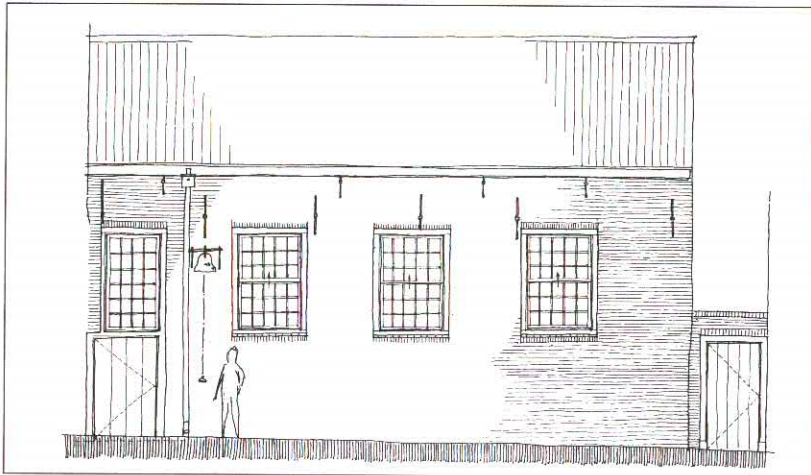
Met het afschaffen van de gilden in 1798 is het gilde van de zakkendragers gespaard omdat de stad dit onmisbaar voor de handel achtte. Voortaan werd gesproken over het 'corps' zakkendragers. Van gemeentewege is voor dit corps in 1827 een reglement vastgesteld. Terwijl in de 19e eeuw de handel voor het corphuis aan de Mazelaarsstraat blijft bloeien, neemt dit voor 'het Sakkertje' sterk af. Dit blijft niet zonder consequenties. Rond 1850 stopt men hier de activiteiten. Het corphuis aan de Mazelaarsstraat blijft nog opvallend lang functioneren. Pas in 1950 besluit de gemeente tot opheffing van het corps, waarmee een einde komt aan een eeuwenoud beroep. De laatste jaren hadden de laatste zestien zakkendragers alleen nog werk bij de chocolade- en biscuitfabriek Victoria.

Het Sakkertje

Nadat midden 19e eeuw 'Het Sakkertje' z'n oorspronkelijke functie heeft verloren, besluit de gemeente in 1875 het pand te verbouwen. De begane grond blijft in gebruik bij het corps zakkendragers, maar op de verdieping wordt op de verlaagde zoldervloer een woninkje ingericht. Dit bijzonder kleine huisje wordt door de gemeente verhuurd aan zakkendragers die tevens als huisbewaarder voor het zakkendragershuis dienst doen. Erg prettig wonen is het hier niet in de kleine kamers aan de smalle, vochtige en duistere steeg. Onderhoud wordt er niet of nauwelijks uitgevoerd waardoor de bewoningstoestand uiteindelijk onhoudbaar wordt. Rond het midden van de jaren zestig trekken de laatste bewoners weg.

Een bouwhistorische verkenning

Hoewel reeds in de 15e eeuw sprake is van een gildehuis van zakken-

Een gilde is vergelijkbaar met bijv. de vakvereniging of vakbond in onze tijd. Voor het uitoefenen van een beroep was men verplicht lid te zijn bij het gilde.

woning uiteindelijk niet meer mogelijk is. Sedertdien is onderhoud steeds achterwege gebleven. Dat betekent dat de in 1875 ontstane situatie nog onveranderd aanwezig is. En omdat de structuur van het oude gildehuis uit 1875 onaangestast bleef en veel oud bouw materiaal is hergebruikt, is tevens het oorspronkelijke 18e eeuwse gildehuis nog grotendeels aanwezig.

Afb. boven:
De straatgevel in de huidige toestand, na de verbouwing van het gildehuis in 1875.

Toekomst

De laatste tientallen jaren is het huis nog slechts voor marginale wisselende doeleinden in gebruik. Uiteindelijk nog slechts als opslagruimte. Achterstallig onderhoud geeft weer en wind vrij spel waardoor het huis in slechte toestand verkeert. Noodherstel, dat in 1996 werd uitgevoerd, voorkomt voorlopig verder verval, maar instandhouding voor de langere duur is slechts gegarandeerd met een restauratie van het pand. Vanwege de aloude functie als gildehuis voor de zakkendragers verdient 'het Sakkertje' een betere toekomst dan het trieste verleden. Hiermee zal een stuk typisch Dordts verleden in levende herinnering in het stadsbeeld aanwezig blijven.

Afb. onder:
Reconstructie van de straatgevel in de 18e eeuwse toestand.

dragers op de plaats van het huidige Sakkertje zijn er uit deze periode geen sporen meer zichtbaar. In de huidige opzet dateert het uit de 18e eeuw en is waarschijnlijk het resultaat van een volledige vernieuwing van het 15e eeuwse gildehuis.

Het is uiterst eenvoudig van opbouw, bestaande uit een min of meer rechthoekige plattegrond, is eenlaags en voorzien van een met pannen gedekt zadeldak. Het bestond uit slechts één vertrek, een 'lokaal' van circa 11 x 4,5 meter en was circa 4,5 meter hoog. Het daglicht kwam binnen door enkele opvallend hoog geplaatste vensters in de zijgevel aan de meestal duistere steeg. Dit deed men niet alleen om inkijk te voorkomen, maar ook om zoveel mogelijk daglicht te vangen.

Het 'lokaal' was te verwarmen met een grote ijzeren kachel. De zakkendragers spraken over 'smakken om de kachel', waarmee het dubbel om de werkverdeling werd bedoeld.

Verbouwing in 1875

Nadat het zakkendragershuis in het midden van de 19e eeuw zijn oorspronkelijke functie heeft verloren, vindt in opdracht van de gemeente in 1875 een verbouwing plaats. Volgens de handgeschreven werkschrijving (bestek) komt de verbouwing neer op: 'Het gedeeltelijk uitbreken en doen zakken der bindtlaag (zoldervloer) en het maken van een nieuwe bovenwoning met vrijen opgang zoo als dit op tekening is aangetoond en hieronder is omschreven...'

Voor fl. 780,- wordt het werk uitgevoerd door de Dordtse aannemer A.W. van Aardenne. Dit lage bedrag werd bereikt door zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaand bouw materiaal. Zo worden de bestaande ramen hergebruikt evenals de vloerbalken. Het huisje op de zolder wordt voor weinig geld verhuurd aan zakkendragers. Een kleine 100 jaar blijft het als woning in gebruik, maar al die tijd vindt er geen onderhoud plaats waardoor de toestand zo slecht wordt dat be-

AvE

De geschiedenis van 'Het Sakkertje' is uitgebreid beschreven in deel 4 van de reeks **Bouwhistorische Documentaties**. Deze uitgave, 21 pagina's met vele afbeeldingen, is voor fl. 5,- te bestellen bij het secretariaat van de afdeling Ruimtelijk Beheer, telefoon; (078) 639 61 38 of 639 68 53.

Graven ... in het hart van Dordt (1)

Op 3 maart 1997 startte het Archeologisch Team Statenplein met het oudheidkundig bodemonderzoek op het westelijke deel van het Statenplein. De reden van het onderzoek is simpel en duidelijk: door Dordrecht een nieuw stadshart te geven wordt het oude hart definitief opgeruimd. De oorzaak van het onderzoek is ook duidelijk: het oude stadshart was ooit de oudste nieuwbouwwijk van Dordrecht, waar zeven eeuwen historie liggen opgeslagen. Het onderzoek heeft tot doel de geschiedenis van de mensen die hier gewoond hebben te leren kennen. In feite is er sprake van een bijzondere manier van ontsluiting van bronnen voor een stukje sociale geschiedenis van Dordrecht. Dat onderzoek vindt overigens plaats in nauw overleg met het Stadsarchief, waardoor beide historische disciplines (archiefontoerzoek en bodemonderzoek) in gelijke mate bijdragen aan een nieuw stuk geschiedschrijving van de stad.

Ontwateringssloten

Haaks op de Voorstraat, een oeverwal langs de oude Thure(drith), werd voor het bouwrijp maken van het venige achterland een serie parallelle sloten gegraven. Deze sloten (of *spranten*) werden pas in de tweede helft van de 19e eeuw gedempt, na een vreselijke cholera-epidemie, die met name in de omgeving van de spranten veel slachtoffers had geëist. Het dichtgooien of vullen van die sloten of grachten leidde tot de naam 'Gevulde Gracht' voor een van de brandgangen. In het opgravingsterrein is zo'n sprant aanwezig. Door de lange gebruiksduur vormt de inhoud van die sloot een zeer belangrijke informatiebron. In tijden dat er nog geen vuilnis werd opgehaald, verdween veel afval in zulke sloten. Dat afval is een uitstekend middel om een beeld te krijgen van de welstand van de bewoners. Het water van deze sloten werd verzameld in een afvoersloot die zich tegenwoordig onder de Museumstraat bevindt.

Eerste straten

Parallel aan en tussen deze ontwateringssloten werden de eerste straten aangelegd: Vriesestraat, Kolfstraat en Nieuwstraat. Dat deze straten pas aan het eind van de 13e eeuw (Nieuwstraat: *Kauwersine-steghe 1293*) of in 1312 voor het eerst worden genoemd zegt niets over hun werkelijke ouderdom ('s Henrix Vriesen straete, 's Matthys steghe (Kolfstraat)). De straten gaan zeker terug tot het einde van de 12e eeuw. Uit het on-

derzoek kwam naar voren dat de Kromme Elleboog niet tot deze generatie straten hoort. Naar alle waarschijnlijkheid werd deze op zijn vroegst in de tweede helft van de 14e eeuw aangelegd. De straat maakte toen deel uit van de Tolbrugstraat (1451: *after in die tollebrugstrate inden crommen elleboighe*). Sporen die ouder zijn dan circa 1350 lopen onder de latere straat door. Het gaat daarbij met name om een smal slootje dat gevuld was met *run* (gemalen eikenschors) en leerafval.

Structuren in de werkput aan het Statenplein

De opgravingsput toont een deel van de bovengenoemde middeleeuwse stadsstructuur. De 6,75 m

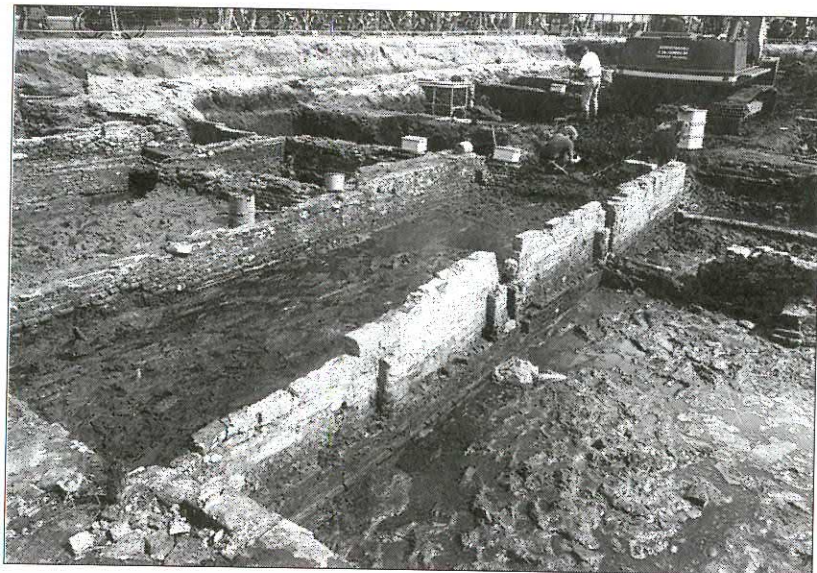
brede Kromme Elleboog vinden we aan de zijde van de Blindelieden-gasthuissteeg, die op het stadsplan van Jacob van Deventer (1545) daar ook deel van uitmaakt. Vervolgens werden aan de oostzijde van de straat vier complete huizen opgegraven (de huizen A, B, C en D). Achter de huizen zijn complete erven aangetroffen, inclusief afvalkuilen en -putten, beer- en waterputten. De erven eindigden op de boorden van de sprant, die circa vier meter breed zal zijn geweest. Mogelijk was hij in de vijftiende eeuw een stuk breder. Aan de andere zijde van de afwateringssloot vonden we de erven van huizen langs de Kolfstraat. Aangezien deze straat hier oorspronkelijk verder naar het oosten wegboog, konden slechts kleine delen van achterhuizen worden onderzocht (huis F).

Drie hoofdfasen, fase drie

Het onderzoek aan de huizen langs de Kromme Elleboog laat (voorlopig) drie hoofdfasen zien. De jongste fase werd in de jaren zestig afgebroken bij de sanering van het oude stadshart. Het jongste huis A is daarbij in zijn geheel opgeruimd. Van de huizen B en C resteerden vaak niet veel meer dan enige plavuizenvloeren, een fundament van een werkplaats, een schuur en een 19e eeuwse toilet-

Vijftiende eeuwse huisjes onder het Statenplein. V.l.n.r. de huizen A, B, C en D.

Fase 1: vele generaties van houten huizen

De (voorlopig) oudste fase past grotendeels in de 13e en 14e eeuw. Uit de eerste helft van de 14e eeuw zijn twee houten huizen opgegraven. Beide huizen hebben een bakstenen haardplaats gehad. In tegenstelling tot de latere bewoners, moeten deze huiseigenaren toch een betere welstand hebben gekend. Er komt fraai versierd aardewerk voor. Ook in die tijd was dit gedeelte van Dordrecht een ambachtssliedenwijk. Er zijn sporen aangetroffen van een leerlooierij annex leerbewerker/schoenmaker. Tot de bijzondere stukken behoren bijna tweehonderd versierde mes-, dolk- en zwaardschedes. Er werden niet alleen nieuwe schoenen gemaakt, maar ook oude hersteld, getuige de vele afgetrapte schoenen met gaten in de zolen. Uit de tweede helft van de 13e eeuw kennen we inmiddels drie houten huizen, waartoe niet alleen een houten voetpad hoorde, maar ook een (deel van) een visfuij en een grote rieten mand. Na maanden van onderzoek zijn duizenden vondsten geborgen, alleen al uit deze vroege periode. Dat maakt de opgraving aan het Statenplein zeer bijzonder. In de volgende afleveringen van dit bulletin zullen diverse aspecten daarvan verder worden uitgediept.

Gezicht op de huisjes C (links) en D (rechts), waarin de penanten en inkassingen voor houtskeletbouw duidelijk zichtbaar zijn.

JH

19e eeuwse waterput achter huisje F aan de voormalige Kolfstraat.

ruimte op het achtererf. Alleen huis D was in veel betere staat bewaard gebleven. In 1925 was dit pand elf meter lang en vier meter breed. Ondanks deze geringe afmetingen woonden er, blijkens een rapport uit 1925, in deze vierkamerwoning 22 mensen. Doordat de sanitaire voorzieningen te wensen overlieten en er bovendien wandluis was geconstateerd, werd het pand in 1925 onbewoonbaar verklaard. Op de begane grond was omstreeks 1960 een fietsenstalling gevestigd. Het merendeel van deze panden dateerde uit de zeventiende eeuw. In het midden van die eeuw tekende de beroemde cartograaf Johannes Blaeu een plattegrond van Dordrecht. Op de locatie van de opgraving beeldde hij een groot vierkant gebouw af, dat blijkens de legenda de *doelen* zou herbergen. Er zijn evenwel geen sporen die duiden op het daadwerkelijke bestaan van dit gebouw ter plaatse. Waarschijnlijk heeft hij zijn aantekeningen verkeerd geïnterpreteerd: toen de kaart werd getekend.

Fase twee: houtskeletbouw

In de zeventiende eeuw is het terrein bouwrijp gemaakt om bovengenoemde huizen te kunnen bouwen. Daartoe werden oudere huizen gesloopt. Deze dateren van het einde van de veertiende eeuw en hebben in de vijftiende eeuw grote veranderingen ondergaan. De oorspronkelijke circa vier me-

ter brede en negen meter lange huizen hadden elk hun eigen dubbelsteense zijmuren en waarschijnlijk houten voor- en achtergevels. Door de enorme druk van het bouwvolume op de drassige en vevnige ondergrond begonnen de panden al snel sporen van verzakking te vertonen. Dat werd opgelost door in het midden van de 15e eeuw de huizen grotendeels af te breken en op te bouwen in een nieuwe constructie. De muren waren nu nog maar één steen dik en de dakconstructie rustte niet langer op de wanden van het huis, maar op houten muurstijlen (palen) die door middel van inkassingen en aangebouwde nokken (penanten) aan de muren verankerd waren. In een enkel geval was de wand van het huis nog slechts een halve steen breed. Dankzij archiefonderzoek weten we veel over de latere bewoners van deze panden. Daardoor is bekend geworden dat dit in de 15e, 16e en 17e eeuw vooral een ambachtssliedenwijk was, waar beroepen werden uitgeoefend als kalkdrager, klapper (=stadsomroeper), straatmaker, wever, twijnder, speldenmaker, messenmaker, lintwerker, kussenmaker en houthaker (!). Tijdens het Twaalfjarig Bestand woonde er zelfs een soldaat. De door hen weggegooide spullen behoren zeker niet tot het fraaiste wat men in Dordrecht zou kunnen aantreffen. Zo ontbreken luxe producten als porselein, majolica, faience en glaswerk vrijwel totaal.

Straatman aan de Kuipershaven

De voormalige machinefabriek van de firma Straatman aan de Kuipershaven 168-179, is na het beëindigen van de bedrijfsactiviteiten, vorig jaar leeg komen te staan in afwachting van verkoop. De bebouwing en de bijbehorende scheepslift in het water van de Wolwevershaven liggen op een prominente plaats in het havengebied van de binnenstad. Het vermoeden dat het aanwezige gebouwencomplex historische waarde zou hebben, heeft Monumentenzorg vorig jaar doen besluiten een bouwhistorische verkenning uit te voeren. Uit deze verkenning is gebleken dat achter de 20e eeuwse gevels een waardevol complex van nog aanwezige 17e en 18e eeuwse pakhuizen schuil gaat.

De bouwhistorische verkenning geeft een beschrijving van de geschiedenis van het gebouwencomplex vanaf de vroege 17e eeuw tot heden. Hieraan is een waardebeoordeling van de diverse gebouwdelen gekoppeld op grond waarvan de Gemeente Dordrecht verleden jaar heeft besloten het complex de status van beschermd monument te verlenen. Hieronder volgt een sterk verkorte samenvatting van die beschrijving.

De eerste bebouwing

Nadat in 1609 de Wolwevershaven is gegraven, verrijzen er aan de nieuw ontstane kade nieuwe grote pakhuizen voor de opslag van diverse handelswaar. Naar de beurt

schippers op Keulen wordt de kade Keulse kade genoemd, later gewijzigd in Kuipershaven naar de kuispen voor de handel in wijn. Aan de nieuwe kade worden ook gecombineerde woon/pakhuizen gebouwd, zoals in 1615 ter plaatse van Kuiperhaven 170/171. Onderdelen van dit oude huis, met name vloerbalklagen en muren, zijn tot op de huidige dag aanwezig.

Expansie en inkrimping

Dat de in het huis woonachtige koopman goede zaken doet, blijkt wanneer in 1723 om het huis meerdere hoge pakhuizen worden gebouwd. Deze boden met vijf tot zes vloeren tot in de kap een enorme opslagcapaciteit. De pakhuizen

zijn in wezen nog steeds aanwezig, en op de verdiepingen is het of de tijd stil is blijven staan. Het moet aan de kade een drukte van belang zijn geweest. Met af- en aanvarende schepen met steeds nieuwe handelswaar en de vele zakkendragers om de zakken of (wijn)kuipen de pakhuizen in en uit te sjouwen. De zaken blijven goed gaan, zodat laat in de 18e eeuw de koopman besluit om zijn huis uit 1615 meer aanzien te geven.

Scheepslift uit 1928 is een industrieel monument

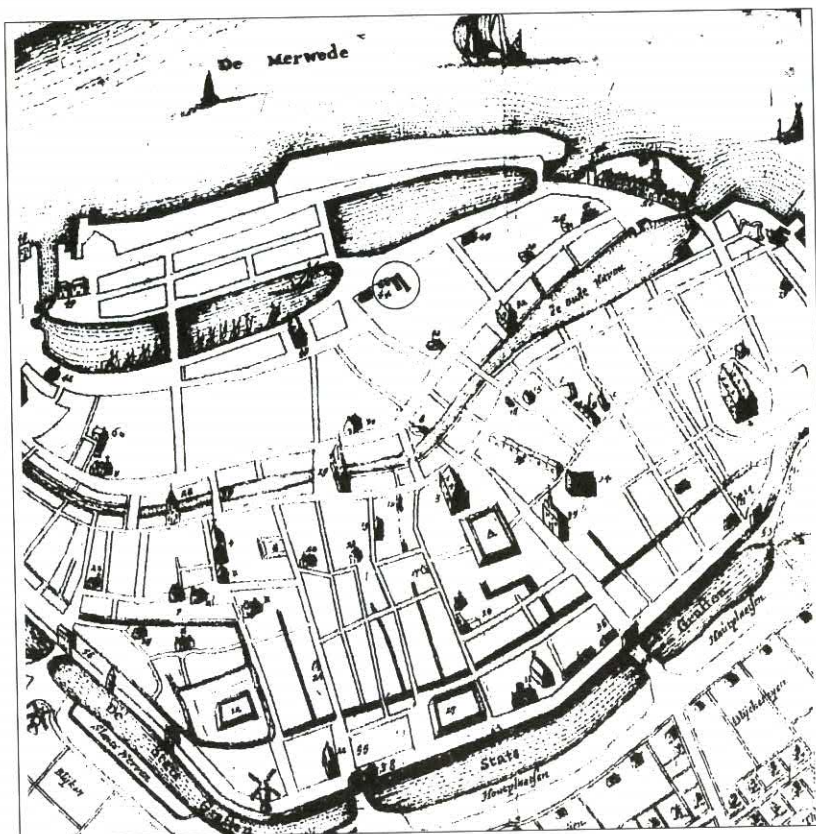
In de modieuze Lodewijk XVI-stijl wordt het huis vergroot en voorzien van een verhoogde lijstgevel met bordes. Op de bel-etage bouwt men een pronkkamer waarvan het fraaie stucplafond nog aanwezig is. De verslechterde economische situatie in de 19e eeuw is er de oorzaak van dat er dan weinig wordt gebouwd. De aanwezige opslagcapaciteit zal ruim voldoende zijn geweest voor de krimpende handelsactiviteiten.

Nieuwe activiteiten

Begin 20e eeuw ontstaan 'nieuwe' industriële activiteiten. De oude pakhuizen worden verbouwd tot werkplaatsen en fabrieken. In 1916 worden in opdracht van Leonardus Straatman het woonhuis (Kuipershaven 170/171) en de omliggende pakhuizen samengevoegd en uitgebreid tot één grote fabriek. Het woonhuis verhuist naar de verdiepingen.

Scheepsbouw

Naast machinebouw is Straatman actief in de scheepsreparatie, niet zo vreemd voor een fabriek aan een haven met veel scheepvaart. Voor het herstel van schepen wordt in 1928 een scheepslift gebouwd in de Wolwevershaven. Met deze lift kunnen schepen gedeeltelijk uit het water worden ge-

Dordrecht in 1676. In de cirkel het pakhuizencomplex t.p.v. Kuipershaven 170/171.

licht ten behoeve van herstelwerkzaamheden. De scheepslift staat nog steeds met beide benen in het water van de haven, waarmee het als industrieel monument de herinnering aan de scheepsbouwactiviteiten van Straatman levend houdt.

Opnieuw expansie

Ruimtenood vanwege bedrijfsexpansie doet Straatman besluiten om twee belendende 17e eeuwse pakhuizen (Kuipershaven 176-179) aan te kopen. In 1953 worden deze afgebroken en wordt op hetzelfde grondoppervlak een functioneel kantoorpand opgebouwd. Tot in 1996 is Straatman, later overgenomen door De Graaf, actief in het complex.

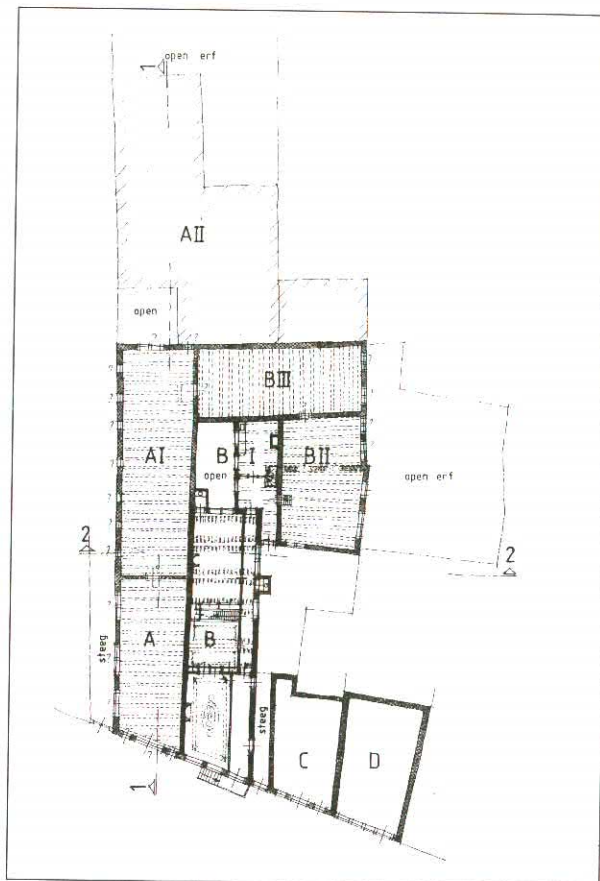
Monumentwaardige toekomst

Uit de bouwhistorische verkenning blijkt de grote historische waarde van het oude gebouwencomplex.

Het gemeentebestuur heeft eind 1996, op voorstel van Monumentenzorg, besloten om de oudste delen van het complex samen met de scheepslift aan te wijzen als gemeentelijk monument. Hierdoor is een belangrijk deel van de tastbare Dordtse handels- en industriële historie beschermd. Momenteel zijn plannen in de maak om het gebouwencomplex te restaureren en woningen in te richten in de oude pakhuizen. Deze pakhuizen blijven hierdoor bewaard en worden opnieuw gebruikt. Hiermee wordt weer een hoofdstuk toegevoegd aan de bewogen bebouwingsgeschiedenis op deze locatie aan het water van de Wolwevershaven.

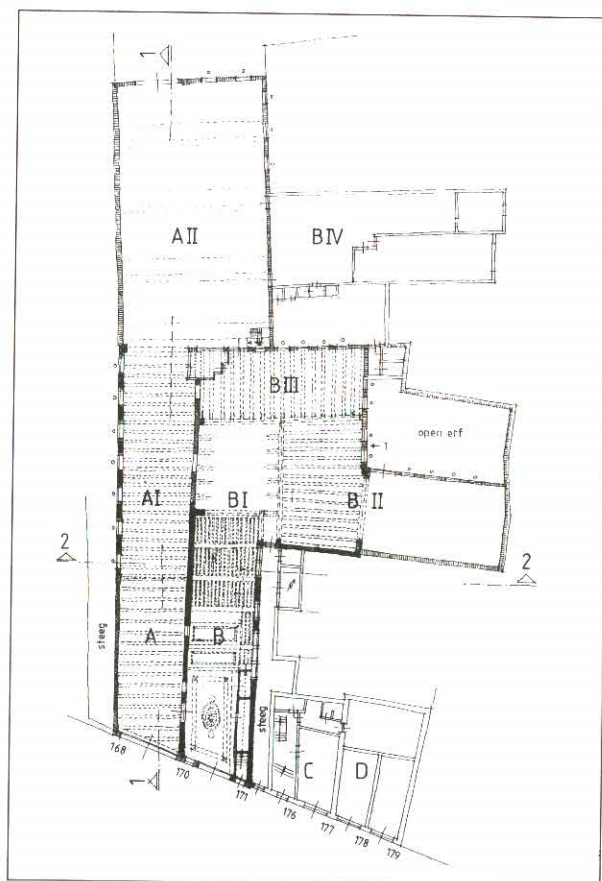
AvE

Afb. boven:
Reconstructie van de plattegrond van het gebouwencomplex vóór de verbouwing tot machinefabriek rond 1900. A, AI, AII, BII en BIII: pakhuizen uit 1723; B: woonhuis uit 1615, verbouwd in 1780; C en D: pak-woonhuizen uit de 17e eeuw.

Legenda	
ca. 1600 (1615)	
ca. 1700 (1723)	
ca. <1800	
ca. 1900 (1915)	
ca. >1950 < 1990.	

Afb. onder:
Plattegrond van het Straatmancomplex in de huidige toestand. Alle pakhuizen zijn op straatniveau met elkaar verbonden. AII is in 1916 nieuw gebouwd. C en D zijn in 1953 nieuw gebouwd na afbraak van de 17e eeuwse bebouwing.

- STRAATMAN AAN DE KUIPERSHAVEN -

De geschiedenis van het gebouwencomplex van Straatman is, samen met een waardebeoordeling gedocumenteerd in de bouwhistorische verkenning; 'Straatman aan de Kuipershaven'. Deze uitgave, 36 pagina's met foto's en tekeningen in fotokopie, is voor fl. 5,- te bestellen bij het secretariaat van de afdeling Ruimtelijk Beheer, telefoon; (078) 639 61 38 of 639 68 53.

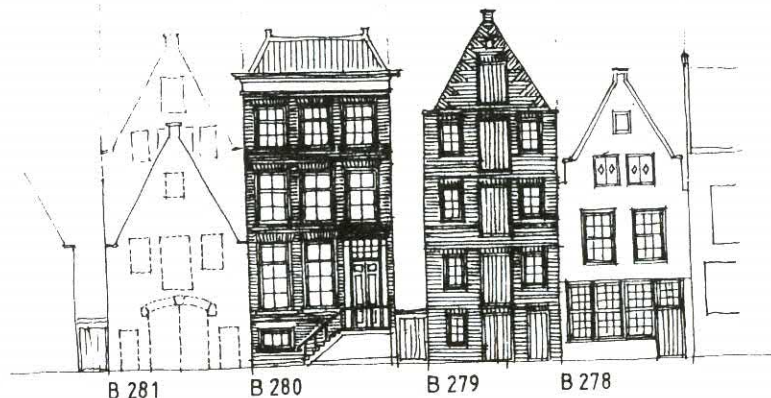
huidige situatie

ca. 1900

ca. 1800

reconstructie GEVELS KUIPERSHAVEN

De ontwikkelingsstadia van de voorgevels van het complex aan de Kuipershaven.

De vanouds op zich zelf staande individuele panden groeien meer en meer naar elkaar toe.

A; vanouds pakhuis Gevel is in 1916 drastisch vernieuwd, van de

gevel vòòr 1916 is weinig bekend. De getekende gevel is deels speculatief.

B; vanouds woonhuis, gebouwd in 1615. Het huis is rond 1780 ingrijpend vernieuwd incl. de voorgevel. In 1901 is de onderpui van de gevel gewijzigd.

C; vanouds pakhuis, mogelijk 17e eeuw, later naar links uitgebreid, de steeg overbouwend. In 1953 is dit pakhuis geheel afgebroken en opnieuw opgebouwd als kantoor. Dit laatste geldt ook voor D, welk als woon- pakhuis mogelijk eveneens 17e eeuw dateerde.

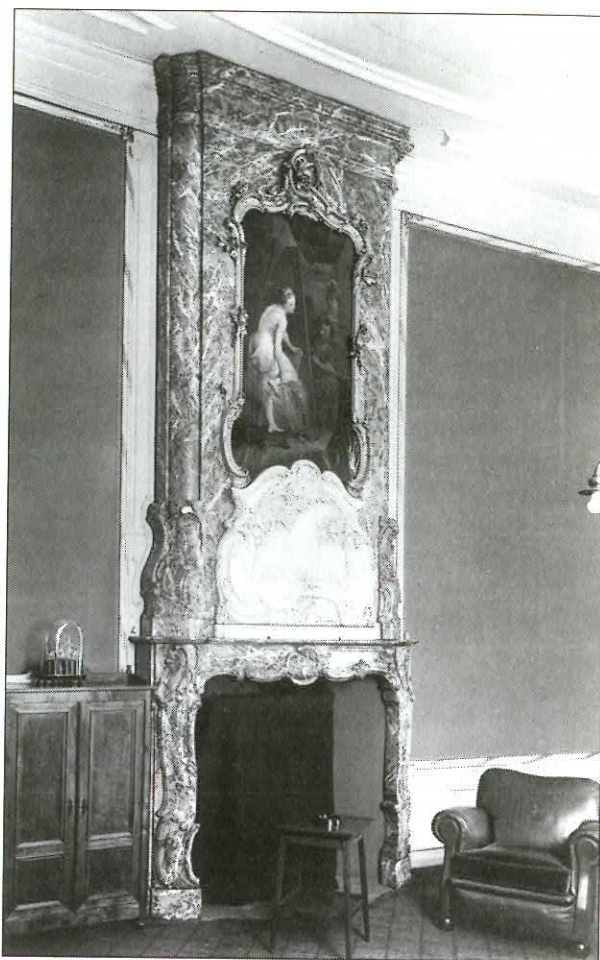
Onbeschaamde restauratie

Van een voor Dordrecht belangrijk historisch huis is de restauratie onlangs voltooid. Het betreft het huis 'De Onbeschaamde' aan de Wijnstraat 123/125.

Dit huis is in 1650-53 in Hollands-classicistische stijl gebouwd naar ontwerp van de befaamde architect Pieter Post voor de Dordtse regent Abraham van Beveren. De alliantiewapens van de opdrachtgever en zijn vrouw worden in de gevel ondersteund door een naakte putto waaraan het huis zijn naam ontleend. Grote verbouwingen vonden plaats rond 1750 toen in opdracht van Adriaan Stoop het interieur volledig in weelderige rococo stijl werd vernieuwd. Rond 1860 laat Otto Boudewijn 't Hooft een nieuwe bordestrap voor het huis bouwen. Maar de grootste verbouwing vindt in 1910 plaats, kort na aankoop van het huis door de firma Hooghwinkel. Het huis werd bankkantoor. Om deze reden is de achterzijde van het huis volledig vernieuwd, naar ontwerp van de Dordtse architect Van Bilderbeek.

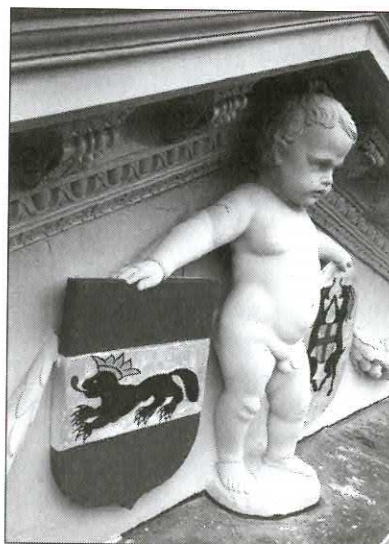
Tot 1967 blijft het als bankkantoor functioneren; daarna verkoopt de gemeente Dordrecht eind 1994 'De Onbeschaamde' aan de Vereniging Hendrick de Keyser. Deze vereniging zet zich in om architectonisch of historisch waardevolle huizen in Nederland te behouden.

In opdracht van Hendrick de Keyser is in 1996-97 een zorgvuldige consoliderende restauratie uitgevoerd waarbij alle eerder genoemde verbouwingen zijn gerespecteerd. Achter de oorspronkelijke 17de eeuwse voorgevel gaan de kleurrijke interieurs van de barokke stijkamers schuil die uitstekend corresponderen met de fraaie vroeg 20ste eeuwse kantoorvertrekken aan de achterzijde en de nog oorspronkelijke 18de eeuwse keuken in het achterhuis.

Natuurstenen schouw van rond 1750 in rococo-stijl met in de boezem een schilderstuk van Aart Schouman.

AvE

De onbeschaamde

Lees voor meer informatie over 'De Onbeschaamde' het eerder dit jaar verschenen boek 'Huizen in Nederland - Zeeland en Zuid Holland'. Een uitgave van de vereniging Hendrick de Keyser. Hierin worden ondermeer ook de overige Dordtse huizen beschreven die in het bezit van deze vereniging zijn.

Restauratiesubsidies

De nieuwe subsidieregelingen voor restauraties van en herstelwerkzaamheden aan monumentale panden in Dordrecht hebben dit jaar een vaste vorm aangenomen. Zowel de gemeentelijke subsidieregeling (zie onder 1), als de rijksregeling (zie onder 2) zijn gewijzigd. De belangrijkste feiten van beide regelingen worden hieronder op een rijtje gezet.

1. Subsidieregeling (SV) stadsvernieuwingsfonds

Deze regeling betreft de subsidiëring van restauraties van *gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden* en geldt voor herstel aan het casco en woontechnische verbeteringen. Het laatste uitsluitend in combinatie met cascoherstel. De subsidie daarvoor bedraagt 100% van de subsidiabele kosten in de vorm van een aflossingsvrije lening met een looptijd van 15 jaar, of een bijdrage ineens van 30% van de subsidiabele kosten. Voor de woontechnische verbeteringen gelden dezelfde voorwaarden, echter met een maximum van f 40.000,- aan subsidiabele kosten per te verbeteren woning.

2. Subsidieregeling (BRRM) Besluit Rijkssubsidiëring Restauratie Monumenten

Deze regeling betreft de subsidiëring van restauraties van *rijksmonumenten* en heeft betrekking op casco herstel en herstel van de aanwezige monumentale waarde. De subsidie bedraagt 50% van de subsidiabele kosten, waarvan 30% in de vorm van een restauratiehypotheek en 20% als bijdrage ineens. In alle gevallen kunnen subsidiabele en niet-subsidiabele kosten worden gefinancierd in één totaal financiering. Deze faciliteit wordt geboden door het Nationaal Restauratiefonds in samenwerking met de gemeente.

Het Rijk heeft extra geld beschikbaar gesteld voor de restauratie van rijksmonumenten. Voor Dordrecht is dit van groot belang. De subsidiepot BRRM is al tot en met het jaar 2002 belegd met toegewezen claims en nog is er een tekort. Via een nieuw systeem is vanaf 1 november 1997 het landelijk beschikbare budget over de gemeentes in Nederland verdeeld.

Voor vragen of informatie over restauratiesubsidies kunt u contact opnemen met de heer R. Krooshof van Monumentenzorg. Telefoon; (078) 639 65 46.

RK

Te weinig subsidiegeld voor restauraties van monumenten in Dordrecht.

Vervallen en afgebroken laat-middeleeuws huis aan de Wijnstraat hoek Kraansteiger.

Colofon

Uitgave van Stadsontwikkeling Dordrecht, Afd. Ruimtelijk Beheer, Taakgroep Monumentenzorg en Archeologie.

Medewerkers zijn telefonisch bereikbaar onder de volgende nummers:

Cor Dane	639 67 32
Albert van Engelenhoven (bouwhistorie)	639 65 45
Johan Hendriks (archeoloog)	639 64 02
Ruurt Krooshof	639 65 46
Conny van Nes	639 68 50
Jan Veen	639 68 51

Dit blad wordt toegezonden aan bewoners van monumenten in Dordrecht en andere belanghebbenden.

Wilt u dit blad ook ontvangen of een gratis abonnement nemen, bel dan: 639 68 53 of 639 61 38.

Losse exemplaren zijn verkrijgbaar in de Stadswinkel van het Stadskantoor, Spuiboulevard 300, 3311 GR Dordrecht.

Redactie: Johan Hendriks en Albert van Engelenhoven

Kaartjes: L&V (3)

Foto's: Collectie Monumentenzorg(1), Marco de Nood (2), Ad Molendijk (6,7), Stadsarchief (11).

Tekeningen: L.K. Zeldenrust, Stadsarchief (4), Monumentenzorg (5,9,10,11).

Vormgeving en druk: Stadsdrukkerij Dordrecht. Gedrukt op chloorvrij gebleekt papier, dus minder milieubelastend.

Oplage: 2500 exemplaren

Subsidiabele kosten cascoherstel

Dit zijn de kosten die gemaakt worden voor het herstel van in slechte staat verkerende bouwkundige onderdelen van het casco van een pand. Bijvoorbeeld; fundering, muren, vloeren en daken.